

ВИКОРИСТАННЯ МОДЕЛІ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА ПІД ЧАС РЕСТРУКТУРИЗАЦІЇ ВУГІЛЬНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ

На сьогоднішній день більшість вуглевидобувних підприємств України є збитковими. Причина цього полягає у застарілості шахтних фондів та відсутності фінансування заходів з реконструкції та модернізації виробництва. Тому, на сьогоднішній день головне питання полягає у пошуку шляхів залучення інвестицій у розвиток вуглевидобувних підприємств. В даній статті, запропонована модель залучення приватних інвестицій, шляхом використання різних форм державно-приватного партнерства. Розглянуті три форми державно-приватного партнерства, які, на нашу думку, найбільш доцільно використовувати в умовах вугільної галузі України. Також приведено ряд факторів, на які потрібно орієнтуватися при визначенні окремої форми для того чи іншого підприємства.

Ключові слова: реструктуризація, державно-приватне партнерство, концесія, оренда, приватизація, ліквідація шахти.

ВСТУП

На сьогоднішній день вугільна промисловість України перебуває у кризовому стані. Більшість шахт є збитковими та потребують реконструкції. Для підтримки існуючого виробництва та для збереження соціальної стабільності у вуглевидобувних регіонах країни, держава надає дотації підприємствам вугільної галузі. Враховуючи це, зазначимо, що головне питання на сьогоднішній день полягає у залученні приватних інвестицій у розвиток державних вуглевидобувних підприємств країни. Тому на даному етапі доцільно впроваджувати нові модель реструктуризації вугільної галузі.

Питаннями реструктуризації вугільної промисловості займалися багато вітчизняних вчених таких як: О.І. Амоша, О.В. Воловодова, О.Ф. Новікова, І.М. Новак, Є.Е. Копатько, Л.М. Рассуждай. Питаннями державно-приватного займалися: О.В. Берданова, В.М. Вакулєнко, Д. Ляпін, О.В. Мартякова, А. Павлюк, Н.А. Сич, А.Ф. Ткачук, І.О. Федів, Є.О. Фишко. Наша мета полягає у адаптуванні моделі державно-приватного партнерства до умов вугільної галузі України, аналізуючи дослідження приведених авторів.

Методологія дослідження побудована на основі аналізу поточного стану підприємств вугільної промисловості та вивченні законів України «Про державно-приватне партнерство» та «Про особливості оренди чи концесії об'єктів паливно-енергетичного комплексу, що перебувають у державній власності». Завдання статті полягає у розгляді форм державно-приватного партнерства, розробці механізмів функціонування цих форм та адаптуванні їх до умов державних вуглевидобувних підприємств.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Реструктуризація вугільної галузі являє собою складний процес внутрішніх і зовнішніх перетворень, спрямованих на поліпшення роботи галузі та, як наслідок, стану економіки в цілому. Процес реформування вугільної промисловості полягає у сукупному використанні окремих методів реструктуризації у визначеній послідовності. Порядок використання цих методів залежить від багатьох зовнішніх та внутрішніх факторів, які впливають на процес реформування галузі в цілому. Як свідчить зарубіжний досвід, в умовах трансформації економіки реструктуризація полягала у закритті збиткових підприємств та приватизації перспективних. Таким чином, вугільна промисловість повністю переходила у приватну власність й держава не мала впливу на роботу галузі. Такий сценарій реструктуризації є ефективним у високо розвинутих країнах із ринковою економікою, коли держава за рахунок бюджетних коштів може надати соціальну допомогу вивільненим робітникам. І має цілковиту незалежність від власного вугілля. В умовах України такий розвиток подій є неприйнятним через те, що діяльність шахт тісно пов'язана з економікою регіонів. Навіть якщо підприємство збиткове та дотується з боку держави, за рахунок державних дотацій підтримуються не тільки підприємства галузі, а і економіка та стабільний соціальний стан в регіонах. Тому, головна мета полягає у підтримці та розвитку якомога більшої кількості державних вуглевидобувних підприємств. На нашу думку, найбільш оптимальним варіантом залучення інвестицій у вугільний сектор, є використання моделі державно-приватного партнерства. Для умов вугільної галузі України ми вибираємо, на нашу думку, найбільш оптимальні форми державно-приватного партнерства, а саме: концесія, оренда, оренда ділянок шахтного поля або видобувних діляниць.

Використання даних форм державно-приватного партнерства є можливим в Україні, та здійснюється згідно Закону України «Про особливості оренди чи концесії об'єктів паливно-енергетичного комплексу, що перебувають у державній власності»[1]. Згідно діючого законодавства України, в оренду чи концесію можуть бути передані об'єкти паливно-енергетичного комплексу, як цілісні майнові комплекси (шахти, збагачувальні фабрики), так і їхні структурні підрозділи (цехи, діляниці), діяльність яких пов'язана з

видобутком та переробкою вугілля. Передачі в оренду чи концесію підлягають як перспективні підприємства, так і ті, що є неперспективними і підлягають закриттю. Також, згідно діючого законодавства, в оренду чи концесію можуть бути передані недобудовані та законсервовані об'єкти паливно-енергетичного комплексу. Тобто під дію даного закону потраплять майже всі об'єкти вугільної галузі України.

У випадку передачі об'єкту паливно-енергетичного комплексу України в оренду чи концесію, юридична особа, яка виборола право управління даним об'єктом зобов'язується: своєчасно сплачувати відповідні платежі та податки, своєчасно виплачувати заробітну плату працівникам, забезпечити належний рівень безпеки, не скорочувати кількості робочих місць і т.п. У випадку припинення діяльності підприємства орендар чи концесіонер зобов'язаний працевлаштувати звільнених працівників. Законом України передбачені пільги для концесіонерів та орендарів у вигляді надання здешевлених кредитів для розвитку підприємства. Такі заходи безперечно роблять підприємства вугільної галузі більш інвестиційно-привабливими.

Враховуючи стан та виробничі можливості вуглевидобувних підприємств України, ми вважаємо що найбільш оптимальною формою державно-приватного партнерства для більшості з них є концесія, яка представляє собою взаємодію держави з представниками приватного капіталу. Тобто концесія передбачає передачу державного підприємства у користування приватній юридичній особі, яка зобов'язується виконувати встановлені державою об'єми роботи та впроваджувати на підприємстві заходи щодо модернізації виробництва. Особливістю даної форми є те що, підприємство фактично залишається у державній власності, а приватна особа виконує функції керівника. Рішення про передачу підприємств паливно-енергетичного комплексу України в концесію приймається на конкурсній основі. Перевага відається тому кандидату, який готовий вкласти у виробництво якомога більше коштів та запропонує найбільш перспективний план розвитку підприємства. Згідно діючого законодавства строк дії концесійного договору встановлюється від 10 до 50 років, впродовж яких концесіонер зобов'язується регулярно сплачувати концесійний платіж та дотримуватися всіх державних вимог щодо розвитку підприємства.

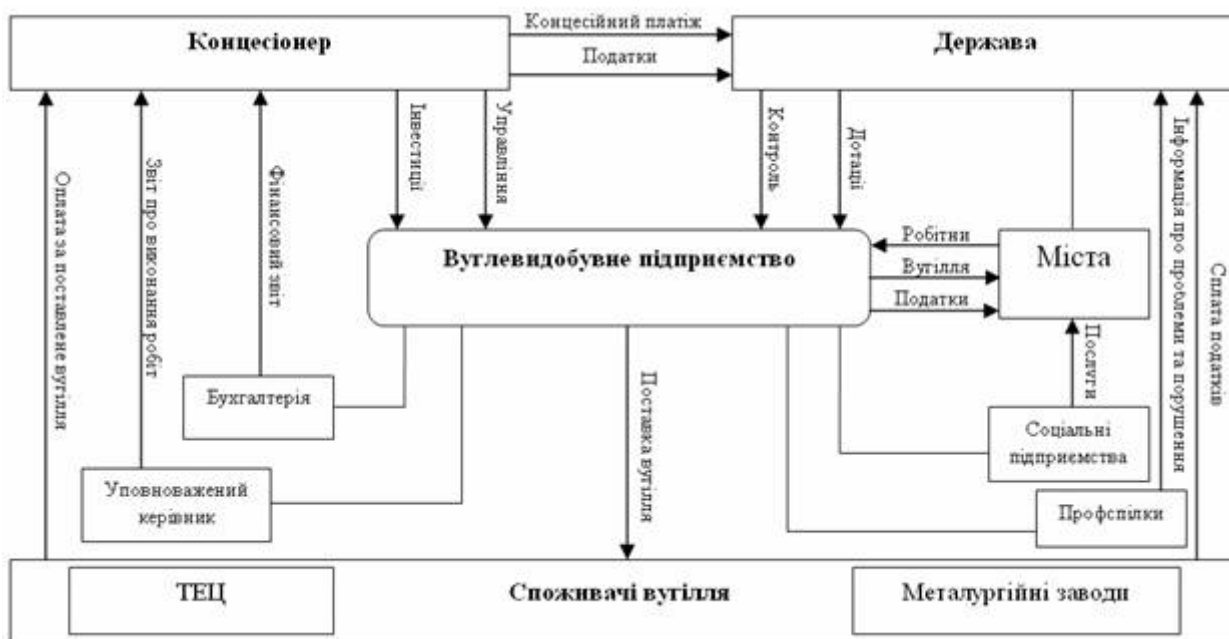

Рис. 1 – Схема функціонування концесійного механізму в умовах вуглевидобувних підприємств

Розглянувши рисунок 1 зазначимо, що використання концесійної форми власності в умовах вугільної галузі дозволяє комплексно вирішувати як виробничі, так й соціальні питання, головними з яких є збільшення виробництва то покращення соціального стану в регіонах. Приведений механізм передбачає врахування спільних інтересів держави та концесіонера, створюючи при цьому перспективу розвитку підприємства у майбутньому. Значною перевагою концесії над іншими формами приватно-державного партнерства є те що держава має прямий вплив на розвиток робіт на підприємстві. Тобто держава може корегувати виробничий процес та встановлювати плани з видобутку вугілля та розвитку шахти.

Отже, розглянувши механізм та проаналізувавши переваги та недоліки концесії, зазначимо, що на сьогоднішній день для умов вугільної галузі України використання моделі державно-приватного партнерства у формі концесії є найбільш оптимальним для більшості вуглевидобувних підприємств країни. Тому, що саме концесія гарантуватиме функціонування та розвиток підприємств у майбутньому.

Наступна форма державно-приватного партнерства, яку ми розглядаємо у статті, є оренда вуглевидобувного підприємства. Особливістю даної форми є те, що приватній юридичній особі (орендарю)

надається право користування об'єктом паливно-енергетичного комплексу, при цьому об'єкт залишається у державній власності. Оренда, на відміну від концесії, передбачає більш низький рівень контролю за діяльністю підприємства з боку держави. Тому оренду вуглевидобувного підприємства як цілісного майнового комплексу, доцільно використовувати на збиткових шахтах які мають високий промисловий потенціал (великі запаси вугілля, сприятливі умови ведення гірничих робіт, якісне вугілля). Саме високий промисловий потенціал є запорукою того, що підприємство буде розвиватися у майбутньому.

Згідно діючого законодавства в оренду надаються об'єкти паливно-енергетичного комплексу строком від 2 до 25 років. Впродовж цього періоду орендар зобов'язаний сплачувати орендну плату, встановлену договором. Орендоване вуглевидобувне підприємство має право на отримання державної фінансової допомоги, розмір якої встановлюється в залежності від його поточного стану.

Механізм взаємодії між державою та орендованими вуглевидобувними шахтами передбачає створення фактично незалежного від міністерства палива та енергетики підприємства (Рис. 2), діяльність якого обмежується тільки державними гарантіями про соціальний захист робітників. Тобто, орендар зобов'язаний дотримуватися умов трудового законодавства та не скорочувати кількості робітників.

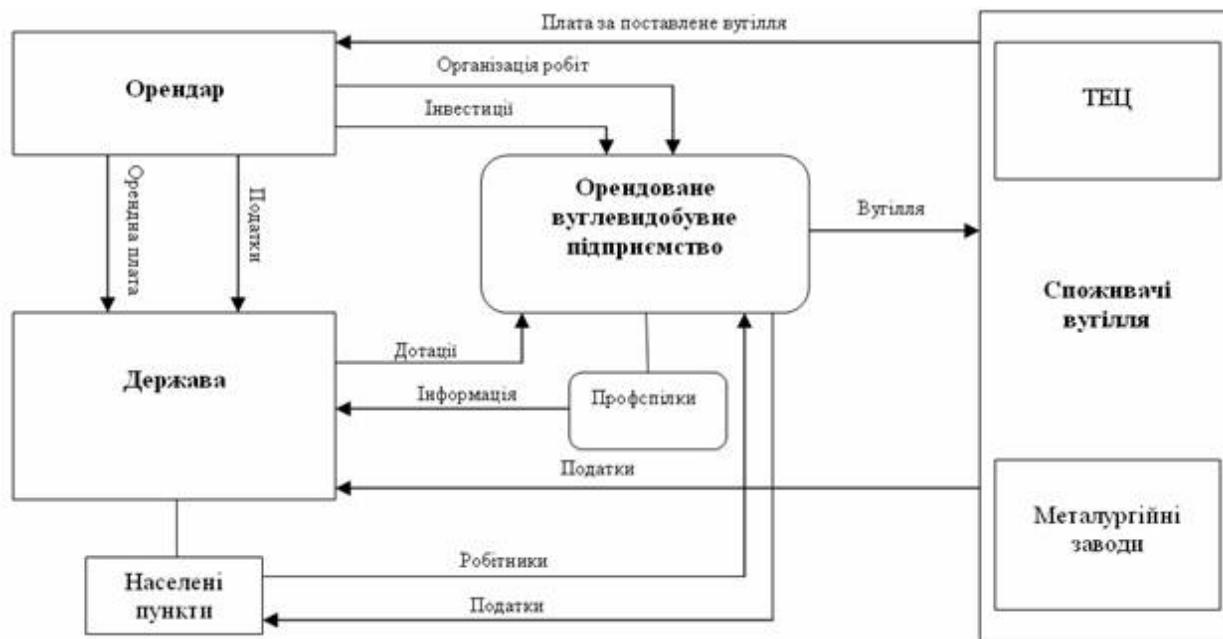

Рис. 2 – Схема функціонування механізму оренди вуглевидобувних підприємств

Розглянувши рисунок 2 зазначимо що, на відміну від концесії, орендна форма власності у вугільній галузі менше сприяє соціальному розвитку тому що:

по-перше, в оренду передається тільки вуглевидобувне підприємство без соціальної інфраструктури;

по-друге, немає гарантії того що підприємство буде впроваджувати нові виробничі потужності, тобто не будуть створені нові робочі місця.

Отже, приймаючи рішення про передачу вуглевидобувного підприємства в оренду як цілісного майнового комплексу, потрібно, в першу чергу, врахувати, який вплив має підприємство на економіку та соціальний благоустрій регіону, де воно розташовано. Також потрібно спрогнозувати наслідки, які можуть виникнути у зв'язку з передачею підприємства в оренду.

Згідно Закону України «Про особливості оренди чи концесії об'єктів паливно-енергетичного комплексу, що перебувають у державній власності», в оренду можуть бути передані не тільки підприємства як цілісні майнові комплекси, а й їх структурні підрозділи. Тобто в оренду можуть передаватися видобувні дільниці та окремі ділянки шахтного поля. Дана форма державно-приватного партнерства передбачена законом та має назву «договір про спільну діяльність». Передача в оренду видобувних дільниць або ділянок шахтного поля, передбачає створення на території державного підприємства окремої, незалежної структурної одиниці, діяльність якої корегується згідно закону про оренду об'єктів паливно-енергетичного комплексу. У випадку якщо в оренду передається видобувна дільниця, орендареві надається у користування визначена частина шахтного поля та майновий комплекс, необхідний для видобутку вугілля (очисні комбайни, прохідницькі комбайни, механізовані кріплення). Якщо передається тільки ділянка шахтного поля, орендар зобов'язаний за власний рахунок придбати необхідне обладнання та організувати роботу з видобутку вугілля. Використання даного механізму дозволяє покращити фінансовий стан державних вуглевидобувних підприємств (Рис. 3)

Рис 3 – Схема функціонування механізму оренди видобувних дільниць

Значною перевагою даної форми державно-приватного партнерства є те, що шахта починає отримувати додаткові кошти у вигляді орендної плати та плати за послуги надані орендованій дільниці. Враховуючи це зазначимо, що надання видобувних дільниць або ділянок шахтного поля в оренду сприяє зменшенню собівартості вугілля, а отже призводить до покращення фінансового стану підприємства.

Отже, розглянувши механізм та проаналізувавши даної форми державно-приватного партнерства зазначимо, що оренду вуглевидобувних дільниць доцільно використовувати на державних вуглевидобувних підприємствах, які мають відносно високі показники роботи. Тому, що у випадку впровадження даної форми на шахтах з низьким виробничим показником, підприємство не отримуватиме позитивного фінансового результату тому, що плата орендаря не зможе покрити загальні виробничі витрати. Тобто шахта не буде спроможна за рахунок власних коштів покрити витрати з собівартості власного вугілля.

Розглянувши форми державно-приватного партнерства, які, на нашу думку, є доцільними для використання при реструктуризації вугільної галузі зазначимо, що всі ці форми доцільно використовувати за певних умов. Перед впровадженням заходів щодо реструктуризації вугільної галузі, в основу якої покладена модель державно-приватного партнерства, необхідно, в першу чергу, проаналізувати ряд внутрішніх та зовнішніх факторів кожного вуглевидобувного підприємства (Рис. 4). На основі проведеного аналізу потрібно прийняти рішення про використання певної форми державно-приватного партнерства або рішення про ліквідацію підприємства.

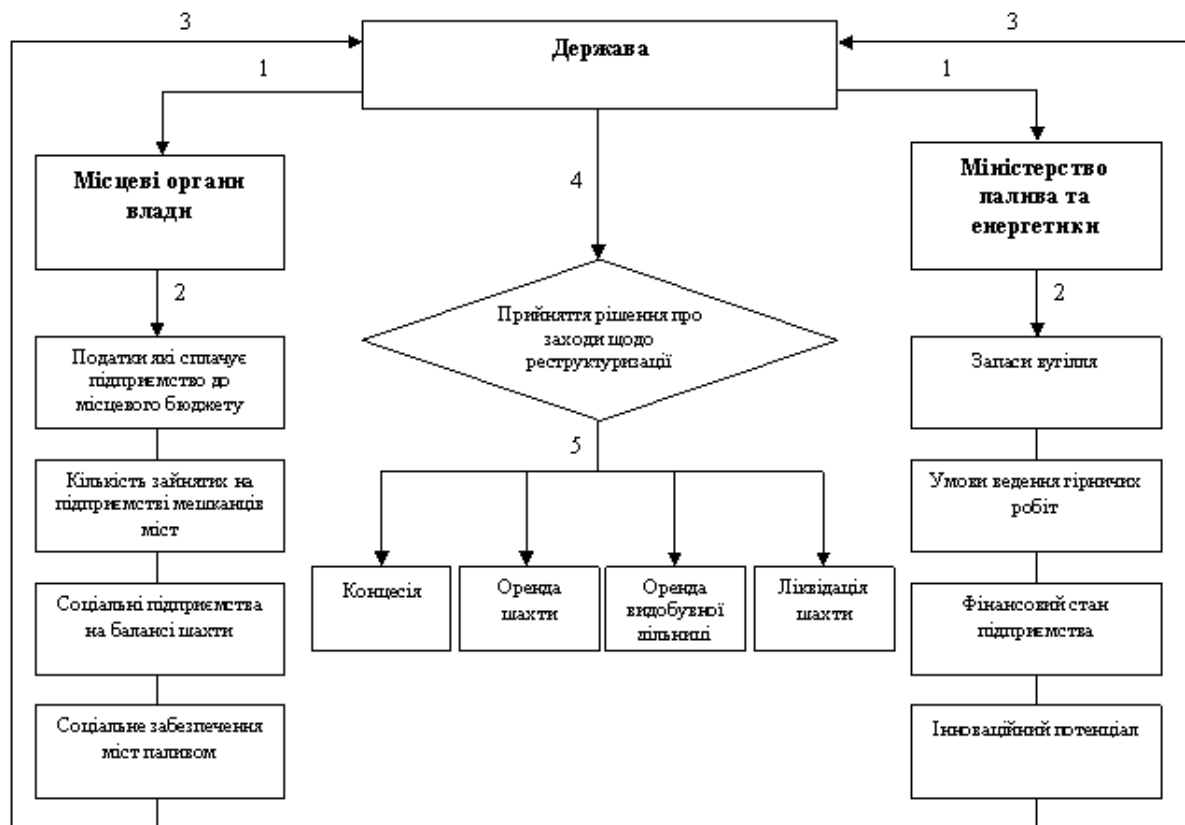

Рис. 4 – Блок-схема прийняття рішення про реструктуризацію

Приведена блок-схема відображає алгоритм прийняття рішення щодо реструктуризації, яка поділяє цей процес на п'ять кроків. Першим кроком є розмежування повноважень між міністерством палива та енергетики та органами місцевої влади щодо аналізу чинників, на основі яких буде прийматися рішення. Другим кроком є безпосередній аналіз встановлених чинників. Третім кроком є надання інформації державним органам влади щодо проаналізованих чинників. Четвертий крок - це прийняття рішення на основі проаналізованих чинників. П'ятий крок – визначення заходів реструктуризації для конкретного підприємства.

На основі даного підходу, з врахуванням слабких сторін кожного підприємства, можливо прийняти оптимальне рішення щодо заходів реструктуризації для кожного окремого підприємства. Але для цього потрібно встановити параметри за якими буде прийматися остаточне рішення (Табл.1).

Таблиця 1. Параметри, на основі яких приймається рішення щодо реструктуризації

Заходи з реструктуризації	Параметри
Концесія	<ol style="list-style-type: none"> 1. Підприємство має достатні запаси вугілля 2. Підприємство є збитковим 3. Підприємство потребує технічного переоснащення 4. На балансі підприємства знаходяться об'єкти соціальної інфраструктури
Оренда вуглевидобувних підприємств	<ol style="list-style-type: none"> 1. Підприємство має достатні запаси вугілля 2. Підприємство має високий промисловий потенціал 3. Підприємство має сприятливі умови для ведення гірничих робіт 4. Підприємство є збитковим 5. На балансі підприємства немає об'єктів соціальної інфраструктури
Оренда видобувних діляниць	<ol style="list-style-type: none"> 1. Підприємство має достатні запаси вугілля 2. Собівартість вугілля є близькою до ціни реалізації
Ліквідація вуглевидобувного підприємства	<ol style="list-style-type: none"> 1. Підприємство має низькі запаси вугілля 2. Підприємство є збитковим <p>Підприємство має низький інноваційний потенціал</p>

Враховуючи дані параметри та спираючись на приведений механізм прийняття рішень щодо реструктуризації вугільних шахт, приймаємо остаточну стратегію розвитку вуглевидобувного сектору країни. Зазначимо, що доцільною для використання є змішана система державно-приватного партнерства, тобто неможливим є використання однієї форми державно-приватного на всіх підприємствах вугільної галузі. Це пов'язано з тим, що кожне підприємство має власні виробничі можливості та соціальні особливості регіону, де воно розташовано, тому використання певної форми повинно бути обумовлено врахуванням даних факторів.

ВИСНОВКИ

Розглянувши форми та механізм функціонування державно-приватного партнерства в умовах вугільної галузі, зазначимо, що на сьогоднішній день використання даної моделі є найбільш оптимальною альтернативою приватизації. Зберігаючи за собою контролюючі та коригуючі функції, держава гарантує стабільне існування та розвиток вуглевидобувних підприємств. Тому в основу майбутньої реструктуризації повинна бути покладена саме модель державно-приватного партнерства.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закону України «Про особливості оренди чи концесії об'єктів паливно-енергетичного комплексу, що перебувають у державній власності» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3687-17/page>

Одержано 04.02.2013р.

© Сердюк Олександр Сергійович, аспірант, кафедра управління виробництвом. Донецький національний технічний університет, тел. (062)301-06-07, e-mail: oleksandrserdyk@ukr.net